

Συντεχνίες στην Κωνσταντινούπολη

Περίληψη :

Οι συντεχνίες ήταν ενώσεις, ή *σωματεία*, εργαζομένων στις πόλεις, που τελούσαν υπό την εποπτεία του κράτους και απέβλεπαν στην προστασία των συμφερόντων των μελών τους και στη μετάδοση τεχνογνωσίας (διά της μαθητείας), ενώ ασκούσαν και πολιτική επιρροή. Οι συντεχνίες της πρωτεύουσας τελούσαν υπό τον άμεσο έλεγχο του επάρχου της Πόλεως (*praefectus Urbi*). Καθώς στην πράξη η εξάρτησή τους από το κράτος ήταν περιορισμένη, αποτελούσαν έναν από τους πόλους εξουσίας στην Κωνσταντινούπολη. Από τις αρχές του 13ου αιώνα, το σύστημα των συντεχνιών φαίνεται να παρακμάζει.

Χρονολόγηση

4ος-13ος αι.

Γεωγραφικός εντοπισμός

Κωνσταντινούπολη

1. Ιστορικό πλαίσιο

Οι εργαζόμενοι στις πόλεις της πρώιμης Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ήταν οργανωμένοι σε ενώσεις (*collegia*) σύμφωνα με τη ρωμαϊκή παράδοση. Οι ενώσεις ή *σωματεία*, που τελούσαν υπό την εποπτεία του κράτους και ενεργούσαν ως νομικά πρόσωπα, απέβλεπαν στην προστασία των συμφερόντων και την ενίσχυση της συνοχής των μελών τους, τη διατήρηση του ανταγωνισμού σε λογικά πλαίσια και τη μετάδοση τεχνογνωσίας (διά της μαθητείας), την εκπροσώπηση των διάφορων κλάδων ενώπιον των αρχών και τη διατήρηση της πολιτικής επιρροής τους. Ασφαλώς τα *σωματεία*, όσο δεν ήταν εξαρτημένα από ισχυρούς προστάτες ή την κεντρική εξουσία, αποτελούσαν φορείς πολιτικής πίεσης. Από τον 3ο αι. μ.Χ. και εξής, τα *σωματεία* αποτελούσαν υπολογίσιμο παράγοντα οικονομικής σταθερότητας και γι' αυτό οι αρχές επιδίωκαν να προσδέσουν τους επαγγελματίες στη δουλειά τους, να επιτύχουν σταθεροποίηση των τιμών και να αποτρέψουν έλλειψη αγαθών στην αγορά.

Τα *σωματεία* της πρωτεύουσας βρίσκονταν υπό τον άμεσο έλεγχο του **επάρχου της Πόλεως** (*praefectus Urbi*).¹ Στην πράξη η εξάρτησή τους από το κράτος ήταν περιορισμένη, όπως υποδηλώνουν οι φορολογικές απαιτήσεις των επαγγελματιών της βασιλεύουσας από τον **Ιουστινιανό Α΄**. Αν κρίνουμε από μια απεργία των οικοδόμων στις Σάρδεις (459) και το αίτημα επαγγελματικής αξιοπρέπειας που αποπνέουν οι ταφικές επιγραφές της Κωρύκου, οι συντεχνίες των επαρχιακών πόλεων απολάμβαναν ακόμα μεγαλύτερη ανεξαρτησία. Οι συντεχνίες επιτελούσαν γενικά τρεις λειτουργίες συγχρόνως: α) προωθούσαν τα δικά τους οικονομικά συμφέροντα, β) αποτελούσαν μέσο ελέγχου της οικονομίας από το κράτος και γ) ήταν ενώσεις με έντονη πολιτική δράση. Από τη χρονική συγκυρία εξαρτιόταν κάθε φορά ποια από αυτές τις λειτουργίες επικρατούσε.

2. Οι «σκοτεινοί χρόνοι»

Στη διάρκεια του 7ου και 8ου αιώνα, περίοδος βαθιάς παρακμής του αστικού βίου, φαίνεται ότι οι συντεχνίες της Κωνσταντινούπολης γνώρισαν προσωρινή κάμψη, χωρίς να εξαφανιστούν πλήρως. Τα μέλη τους αναφέρονται στις πηγές ως *εργαστηριακοί*. *Εργαστηριακοί* έλαβαν μέρος στην αβαρική εκστρατεία του **Ηρακλείου** (623), επάνδρωσαν το βυζαντινό στόλο στην επιχείρηση κατά της **Χερσώνος** (695) και υποχρεώθηκαν να ορκιστούν πίστη στο Λέοντα Δ΄ (776).

3. Οι συντεχνίες της Κωνσταντινούπολης το 10ο αιώνα

3.1. Το *Επαρχικόν Βιβλίον*

Στις αρχές του 10ου αιώνα, η οικονομία της αυτοκρατορίας είχε ανακάμψει και οι συντεχνίες της πρωτεύουσας ήταν πολλές και ακμαίες. Η κατάσταση αυτή αντανάκλα το δυναμισμό και την προϊούσα εξειδίκευση της βυζαντινής αστικής οικονομίας. Ακριβώς την εποχή αυτή χρονολογείται το ***Επαρχικόν Βιβλίον*** (εκδόθηκε ως *διατάξις* επί της βασιλείας του **Λέοντος Σοφού**

Συντεχνίες στην Κωνσταντινούπολη

και επί της θητείας του επάρχου της Κωνσταντινουπόλεως Φιλοθέου το 911-912). Το βιβλίο αυτό μας δίνει πολλές πληροφορίες για τα συστήματα ή πολιτικά σωματεία της βασιλεύουσας, οι οποίες σχετίζονται με την οργάνωση, τη λειτουργία και τους τρόπους ελέγχου τους.

3.2. Ταβουλάριοι

Ο αριθμός των συστημάτων της πρωτεύουσας που αναφέρει το *Επαρχικόν Βιβλίον* είναι περιορισμένος. Από αυτό συνάγεται ότι πολλοί επαγγελματίες ασκούσαν ελεύθερα τις οικονομικές τους δραστηριότητες και δεν ανήκαν σε συντεχνίες. Πρώτοι σε αυτό τον κατάλογο αναφέρονται οι ταβουλάριοι ή συμβολαιογράφοι. Σύμφωνα με την εκτενέστατη αναφορά της πηγής μας, οι ταβουλάριοι διέθεταν γραφείς [*Επαρχικόν Βιβλίον* (στο εξής *EB*) 1.17-19] που συνέτασσαν διάφορα συμβόλαια, διαθήκες και άλλα έγγραφα. Η αμοιβή των ταβουλαρίων ήταν ανάλογη της αξίας του συμβολαίου (*EB* 1.25). Η αμοιβή των γραφέων ανερχόταν σε δύο κεράτια ανά νόμισμα (*EB* 1.19). Οι ενδοσωματειακές διαφορές κρίνονταν σε πρώτο βαθμό από τον πριμικήριο και σε δεύτερο από το κριτήριο του επάρχου (*EB* 1.11). Η διαδικασία εγγραφής ενός νέου μέλους περιλάμβανε μαρτυρικές καταθέσεις του πριμικήριου και των μελών του σωματείου, τον έλεγχο της τεχνικής κατάρτισης του υποψηφίου, ο οποίος εμφανιζόταν, εφεστρίδα ενδεδυμένος, στο γραφείο του επάρχου, την καταβολή τέλους εγγραφής (3 νομίσματα στον πριμικήριο, ανά ένα στους ταβουλαρίους και 6 υπέρ τραπεζίτης), τελετή, για να ευλογηθεί ο ταβουλάριος, και τη μεταφορά του στο γραφείο (καθέδρα) της συνοικίας, όπου θα ασκούσε τη δικαιοδοσία του. Ο διορισμός γιορταζόταν με συμπόσιο στην οικία του νέου μέλους (*EB* 1.1-3).

3.3. Επαγγέλματα σχετικά με το χρήμα

Δεύτεροι στον κατάλογο των σωματείων αναφέρονται επαγγελματίες που σχετίζονται άμεσα με το χρήμα, οι αργυροπράται και οι τραπεζίται. Αυτοί τοποθετούσαν μπροστά στα εργαστήριά τους, κατά μήκος της Μέσης οδού, κεντρικής λεωφόρου της βασιλεύουσας, τα τραπέζια τους (αβάκια) και πάνω σε αυτά στήλες νομισμάτων. Τα όρια μεταξύ αυτών των δύο συντεχνιών ήταν κάπως ασαφή. Οι αργυροπράται ή χρυσοχόοι επεξεργάζονταν το χρυσάφι, το ασήμι, μαργαριτάρια και πολύτιμους λίθους, κατασκεύαζαν και πωλούσαν, αλλά και αγόραζαν αντικείμενα από ιδιώτες (*EB* 2.1-2). Οι τραπεζίται ή καταλλάκται ήταν προφανώς πολύ εύπορα άτομα που κατείχαν πολύτιμα μέταλλα και χρήματα σε μεγάλες ποσότητες, τα οποία πολλαπλασίαζαν με δανεισμό ή άλλους τρόπους.²

3.4. Κλάδος ένδυσης

Ακολουθεί στο *Επαρχικόν Βιβλίον* μια ομάδα συντεχνιών που περιλάμβανε πολλές ειδικότητες, οι οποίες ασχολούνταν γενικά με την παραγωγή και εκποίηση μεταξωτών και άλλων ειδών υφασμάτων και ενδυμάτων:³ μεταξοπράται, καταρτάριοι, σηρικήριοι, βεστιοπράται, πρανδιοπράται, οθωνιοπράται. Οι μεταξοπράται αγόραζαν ακατέργαστο μετάξι από ξένους και δη Σύρους Άραβες, ή επαρχιώτες, πιθανόν από τη νότια Ιταλία και την Πελοπόννησο, δηλαδή εμπόρους που διέμεναν στα εμπορικά καταλύματα (μιτάτα) της βασιλεύουσας, χωρίς να καταβάλλουν εμπορικά τέλη (πρατίκια) (*EB* 6.5), για να το πωλήσουν στους καταρτάριους και τους σηρικήριους. Οι επαρχιώτες έμποροι μπορούσαν να μεταβούν στη βασιλεύουσα, οι μεταξοπράται όμως δεν επιτρέπόταν να εγκαταλείψουν την πρωτεύουσα ούτε να πωλήσουν σε Εβραίους ή άλλης εθνικότητας εμπόρους, καθώς η μέταξα περιλαμβανόταν στα κεκωλυμένα (*EB* 6.12, 16), δηλαδή στα εμπορεύματα που απαγορευόταν να εξαχθούν. Οι καταρτάριοι προετοίμαζαν το μετάξι για την τελική επεξεργασία του (*EB* 7.1). Οι σηρικήριοι στα εργαστήρια και τους αργαλειούς τους (*EB* 8.3) ύφαιναν, έβαφαν, έκοβαν και τύλιγαν σε κυλίνδρους το κατεργασμένο από καταρτάριους ή το ακατέργαστο μετάξι των μεταξοπράτων. Οι κύλινδροι τοποθετούνταν σε κλιστάρεια με την έγκριση του επάρχου (*EB* 8.9). Οι σηρικήριοι δεν μπορούσαν να κατασκευάσουν μεταξωτά που δημιουργούσαν αποκλειστικά τα αυτοκρατορικά εργαστήρια (*EB* 1.8), να διαθέσουν τα προϊόντα τους σε Εβραίους ή άλλους ξένους εμπόρους (*EB* 6.16) και να βάφουν με αίμα (*EB* 8.4), ήταν δε υποχρεωμένοι να δέχονται τον έλεγχο των βουλλωτών και των μιτωτών του δημοσίου (*EB* 8.3).

Οι βεστιοπράται και οι πρανδιοπράται ήταν ειδικευμένοι στην πώληση υφασμάτων και ενδυμάτων. Οι βεστιοπράται προμηθεύονταν εμπόρευμα από τους σηρικήριους και λιγότερο από τους άρχοντες. Για να προστατευτεί το αυτοκρατορικό μονοπώλιο, απαγορευόταν στους βεστιοπράτες να πωλούν κεκωλυμένα ή άρραφα στους αλλοδαπούς και τους επαρχιώτες.

Συντεχνίες στην Κωνσταντινούπολη

Αγορές ενδυμάτων αξίας άνω των 10 νομισμάτων δηλώνονταν στον έπαρχο (EB 4.1-2).

Οι *πρανδιοπράται* αγόραζαν και διέθεταν στην αγορά έτοιμα προϊόντα, τα οποία εισάγονταν από Σύρους εμπόρους, αφού εκτελωνίζονταν στο λιμάνι της [Σελεύκειας](#), μία από τις δύο κύριες εμπορικές πύλες της Μικράς Ασίας –η άλλη πύλη ήταν η [Τραπεζούντα](#)– στα ανατολικά (EB 5.1). Αυτά τα προϊόντα, η λεγόμενη *σαρακηνική πραγματεία*, ήταν *χαρέρια*, δηλαδή μεταξωτά υφάσματα, *θάλασσα*, *βαγδαδίκια*, *φουφούλια*, *αυδία*, *χάμια* και *εσωφόρια*. Όλα αυτά τοποθετούνταν στα *μιτάτα*, για να μοιραστούν ισοδίκαια εντός 3 μηνών στους *πρανδιοπράτες*, τους Σύρους εμπόρους που είχαν συμπληρώσει δεκαετία παραμονής στη βασιλεύουσα, και τους άρχοντες (EB 5.2, 4, 5). Ό,τι απέμενε από τα εισαγόμενα εμπορεύματα αδιάθετο κατέληγε στον έπαρχο.

Οι *οθωνιοπράται* ή *μιθανείς* εμπορεύονταν λινά υφάσματα από το Στρυμόνα και τον Πόντο (EB 9.1). Οι εισαγωγείς ήταν αντίστοιχα Βούλγαροι ή επαρχιώτες Πόντιοι. Από τις ίδιες περιοχές εισαγόταν μέλι που προοριζόταν για τους *σαλδαμαρίους*. Οι *οθωνιοπράται*, οι *σαλδαμάριοι* και οι *πρανδιοπράτες* μπορούσαν, με την έγκριση του επάρχου, να μεταβούν στη Βουλγαρία ή τον Πόντο, για να ανταλλάξουν τα είδη αυτά με *βλαττία*, *πράνδια* και *χαρέρια* (EB 9.6). Οι *οθωνιοπράται* μετέφεραν την *πραμάτεια* στους δρόμους της βασιλεύουσας σε καθορισμένες ημέρες από τις αρχές (EB 9.7). Οι *βεστιοπράται* προμηθεύονταν από τους *οθωνιοπράτες* λινούφαντα εμπορεύματα για την(εσωτερική) επένδυση των μεταξωτών ενδυμάτων (EB 9.1).⁴

3.5. Μυρεψοί

Οι *μυρεψοί* εμπορεύονταν *μυρεψικά* (καρκεύματα, αρώματα, βαφικά). Ο προσδιορισμός της ταυτότητας αυτών των ειδών δεν είναι πάντα αυτονόητος. *Καρκεύματα* ήταν το πιπέρι, το στάχος, η κανέλα και η ξυλαλόη, *αρώματα* το άμβαρ, ο μόσχος, το λιβάνι και η σμύρνα και *βαφικά* το αιματόξυλο (βαρζίν ή μακάμ στα αραβικά), ο λαχάς, το λαχούρι, το χρυσόξυλο και η ζυγαία ή ζυγία (EB 10.1). Οι *μυρεψοί* έστηναν στη σειρά τα αβάκιά τους στη [Μέση](#), από τη [Χαλκή Πύλη](#) μέχρι το [Μίλιον](#) (EB 10.1). *Μυρεψικά* εισάγονταν κυρίως από τον αραβικό κόσμο *διά Χαλδαιών και Τραπεζουντίων ή εξ άλλων τινών τόπων*. Η φράση *εξ άλλων τινών τόπων* σχετίζεται ίσως αποκλειστικά με τη βυζαντινή επαρχία απ' όπου εισάγονταν το *χρυσόξυλο* και η *ζυγαία*.

3.6. Κηρουλάριοι, σαπωνοπράται, σαλδαμάριοι

Η έκτη ομάδα περιλάμβανε επαγγελματίες που διέθεταν στην αγορά ευνόθευτα προϊόντα (*κηρουλάριοι*, *σαπωνοπράται*, *σαλδαμάριοι*). Οι *κηρουλάριοι* προμηθεύονταν κερύ από ξένους, κυρίως Βουλγάρους (αλλά και Ρώσους), και την Εκκλησία, μπορούσαν δε να αγοράσουν μόνο την αναγκαία ποσότητα λαδιού (EB 11.3). Οι *σαπωνοπράται* κατασκεύαζαν με στάχτη, λάδι και άλλα υλικά και πωλούσαν το κοινό και το πολυτελές σαπούνι από τη Γαλλία, επιτρεπόταν όμως να εισαγάγουν σαπούνι από το εξωτερικό (EB 12). Οι *σαλδαμάριοι* (παντοπώλες) διέθεταν στην αγορά τρόφιμα: *νεύρο* (θαλασσινά), τυρί, βούτυρο, λάδι, όσπρια, ταραχευμένα ψάρια· *σκευή:βουτία* (ξύλινα δοχεία), *σκαφίδια* (μικρές σκάφες) και υλικά κατασκευών: *πίσσα*, *κεδρέλαιο*, *καρφία*, *καννάβι*, *λινάρι*, *γύψο* (EB 13.1).

3.7. Βυρσοδέψες

Η έβδομη ομάδα περιλάμβανε *λωροτόμους*, *μαλακαταρίους* και *βυρσοδέψες*. Οι πρώτοι αγόραζαν επεξεργασμένα δέρματα και έκοβαν από αυτά διάφορα λουριά για τις ανάγκες του δημοσίου. Οι *μαλακατάριοι* (επεξεργάζονταν βύρσες προοριζόμενες για πέδιλα) και οι *βυρσοδέψαι* ανήκαν στην ίδια συντεχνία, αλλά ήταν κατώτεροι από τους *μαλακαταρίους* και εποπτεύονταν από τον *σύμπονο*, άμεσο συνεργάτη του επάρχου (EB 14).

3.8. Επαγγέλματα σχετικά με τον εφοδιασμό σε τρόφιμα

Η όγδοη ομάδα περιλάμβανε επαγγελματίες που εφοδίαζαν την Κωνσταντινούπολη με διάφορα είδη. Οι *μακελλάριοι* (κρεοπώλες), οι *προβατέμποροι* και οι *χοιρέμποροι*, σε συνεργασία με τους *προβαταρίους* (ιδιοκτήτες κοπαδιών προβάτων) ή με τη συνδρομή των χωρικών (*χωρίται*), [τροφοδοτούσαν](#) τη βασιλεύουσα με κρέας. Οι *μακελλάριοι* αγόραζαν πρόβατα

Συντεχνίες στην Κωνσταντινούπολη

απευθείας από τους *προβατάριους* ανατολικά του ποταμού Σαγγαρίου, γεωγραφικού ορίου της περιφέρειας Κωνσταντινούπολης, και οδηγούσαν τα κοπάδια στην πρωτεύουσα, με ενδιάμεσο σταθμό τη *Νικομήδεια*. Έτσι αποκλείονταν οι έμποροι και οι μεσάζοντες, με αποτέλεσμα να μένει χαμηλή η τιμή του κρέατος και το κέρδος να ανήκει εξολοκλήρου στους *μακελλάριους* (EB 15.3). Με σφάγια προμήθευαν τους *μακελλάριους* και οι *χωρίται*, οι οποίοι ζούσαν στην ύπαιθρο (EB 15.4). Τέλος, οι *μακελλάριοι* αγόραζαν χοίρους –παρουσία των *επαρχικών*, οι οποίοι καθόριζαν την τιμή τους– στο *forum Tauri* (Ταύρος) (EB 16.2), έως την Απόκρεω πρόβατα στο *Στρατήγιον* (EB 15.1) και τις ημέρες του Πάσχα και της Πεντηκοστής αρνιά στον Ταύρο (EB 15.3-5). Γενικά το σύστημα τροφοδοσίας της πρωτεύουσας με κρέας ήταν αρκετά ευέλικτο, ενώ σε περιόδους μεγάλης ζήτησης η εξασφάλιση επάρκειας ήταν αδύνατη χωρίς την εμπλοκή των εμπόρων.

Οι *ιχθυοπράται* αγόραζαν ψάρια στο γιαλό από καταπλέοντα πλοία και δεν πάστωναν ούτε πωλούσαν νωπά ψάρια στους *εξωτικούς* (τους ξένους, EB 17.2). Οι *αρτοποιοί* και τα ζώα τους ασχολούνταν αποκλειστικά με την παραγωγή του ψωμιού και δεν δεσμεύονταν από το δημόσιο για άλλες λειτουργίες (EB 18.2). Οι *αρτοποιοί* υποχρεούνταν να προσέρχονται στον έπαρχο και να αναπροσαρμόζουν υπό την εποπτεία του *συμπόνου* τα σταθμά του ψωμιού σε κάθε μεταβολή της τιμής του (EB 18.4). Τα *καπηλεία*, τα οποία διέθεταν οίνο στους πολίτες, έκλειναν τις νύχτες και δε λειτουργούσαν τις Κυριακές και τις γιορτές (EB 19.3). Οι *κάπηλοι* όφειλαν να προσαρμόζουν τα αγγεία και σταθμά τους στις διακυμάνσεις της τιμής του οίνου (EB 19.1). Οι *βόθροι* (εκτιμητές) έπρεπε να εκτιμούν επακριβώς την αξία των αλόγων που πωλούνταν, υποχρεωτικά στο φόρο του Αμαστριανού (EB 21.3-4, 21.8, 21.4), να αποφεύγουν το λαθρεμπόριο αλόγων ή να ταξιδεύουν γι' αυτό μακριά από την Πόλη (EB 21.8) και να εξιχνιάζουν τις ζωοκλοπές (EB 21.9).

3.9. Τεχνίτες

Η ένατη ομάδα επαγγελματιών περιλάμβανε οικοδόμους, επιπλοποιούς (*λεππουργοί*), λιθοξόους (*μαρμαράριοι*), γυψοπλάστες, θυροποιούς (*ασκοθυράριοι*), βαφείς (*ζωγράφοι*) (EB 22). Οι συμφωνηθείσες εργασίες έπρεπε να εκτελούνται εμπρόθεσμα και με ασφαλή τρόπο (EB 22.2). Αν ο εργοδότης δε διέθετε υλικά, οι εργολάβοι ζητούσαν από τον έπαρχο να απαλλαγούν από τις συμβατικές υποχρεώσεις τους (EB 22.1). Ο εργοδότης όφειλε να καταβάλλει τη συμφωνηθείσα αμοιβή ή να την αυξάνει, αν ο έπαρχος έκρινε ότι ήταν χαμηλή (EB 22.4). Προβλεπόταν ότι οι πέτρινες κατασκευές θα είχαν δεκαετή και οι χωμάτινες εξαετή ελάχιστη διάρκεια ζωής, αν και εφόσον δε μεσολαβούσαν φυσικές καταστροφές. Εάν τα κτίσματα κατέρρεαν νωρίτερα, ο εργολάβος έπρεπε να αποκαταστήσει τη ζημιά (EB 22.4).

4. Οι συντεχνίες και το κράτος

Έλεγχοι ασκούνταν από τον έπαρχο και τους υπαλλήλους του (*επαρχικοί*) (EB 1.4). Ο *λεγατάριος*, ο οποίος επέβλεπε και παρουσίαζε στον έπαρχο τους ξένους εμπόρους, ήταν το δεξί του χέρι. Αυτός έλεγχε τα εμπορεύματα που μετέφεραν οι ξένοι και καθόριζε τη διάρκεια διαμονής τους (έως και τρεις μήνες) στο Βυζάντιο. Όταν έληγε η άδεια παραμονής των ξένων, ο *λεγατάριος* τους οδηγούσε ενώπιον του *επάρχου*, ο οποίος έλεγχε τον κατάλογο των αγορών τους, ώστε να αποτραπεί ο κίνδυνος να εξαχθούν *κεκωλυμένα* (EB 20). Εκτός του *λεγαταρίου* αναφέρεται, ως ελεγκτής μέτρων και σταθμών, ο *σύμπονος* σε σχέση με τις συντεχνίες των *βυρσοδεσμών* (EB 14.2), των *αρτοποιών* (EB 18.1, 4) και των *καπήλων* (EB 19.1), και οι *πληρεξούσιοι* του *έξαρχου*, που σχετίζονταν με τους *πρανδιοπράτες* (EB 5.1) και τους *μεταξοπράτες* (EB 6.4) και ευθύνονταν για τις σφραγίδες (*βουλλωταί*) και τον έλεγχο της ποιότητας του νήματος (*μιτωταί*) (EB 8.3).

Τα επαγγελματικά σωματεία στην Κωνσταντινούπολη του 10ου αιώνα, παρά το γεγονός ότι αποτελούσαν συλλόγους ή κοινότητες διεπόμενες από το ίδιο νομικό καθεστώς, παρουσίαζαν διαφορές και ιδιαιτερότητες (λ.χ. οι επικεφαλής έφεραν διάφορες ονομασίες: *προστάτης*, *προστατεύων*, *πρωτοστάτης*, *προεστώς* και άλλες) στην οργάνωσή τους. Η λειτουργία τους αντιπροσώπευε ένα παράδοξο κράμα ελεύθερης επιχείρησης και κρατικού παρεμβατισμού. Κάθε μέλος ήταν ελεύθερο να επενδύει χρήματα, αλλά στα όρια που του επέβαλλε το επάγγελμά του. Το κράτος επιδίωκε την ενίσχυση του υγιούς και την εξουδετέρωση του αθέμιτου ανταγωνισμού· έτσι καθόριζε συγκεκριμένους τόπους⁵ για την άσκηση κάθε επαγγέλματος (με τον τρόπο αυτό αποτρεπόταν ο κατακερματισμός της αγοράς, αυξανόταν η αποτελεσματικότητα και παρέμεναν χαμηλά τα έξοδα των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων), απαγόρευε στους επαγγελματίες να ενεργούν με στόχο τη δημιουργία μονοπωλίων (όπως να προκαλούν δόλια αύξηση στα ενοίκια των ανταγωνιστών τους) ή να αποθηκεύουν κρυφά προϊόντα, για να τα διαθέσουν στην αγορά σε περιόδους κρίσης, και υποχρέωνε τους επιχειρηματίες ενός κλάδου να ενεργούν συλλογικά

Συντεχνίες στην Κωνσταντινούπολη

ως προς την αγορά των εισαγόμενων προϊόντων. Έτσι όλοι οι επαγγελματίες αγόραζαν στην ίδια τιμή. Από αυτή τη στιγμή ο ανταγωνισμός ήταν ελεύθερος.

Η ατομική πρωτοβουλία περιοριζόταν στον καθορισμό του χρόνου αγοράς και διάθεσης του προϊόντος, τον προσδιορισμό του επιπέδου της επένδυσης και της τιμής πώλησης. Η τιμή πώλησης υπέκειτο σε περιορισμούς, εφόσον δεν μπορούσε να υπερβεί ένα ποσοστό 4-12%, πέραν της αύξησης που συνεπάγονταν οι φθορές του προϊόντος και οι αναγκαίες δαπάνες.⁶ Το κράτος έλεγχε την ποιότητα των προϊόντων και επιτηρούσε άγρυπνα τη διακίνηση των *κεκωλωμένων* (πολυτελών ή με στρατηγική σημασία προϊόντων) και παρακολουθούσε από κοντά την εγγραφή νέων μελών. Η συμμετοχή στις συντεχνίες δεν αποτελούσε κληρονομικό δικαίωμα, όπως στη Ρώμη, αλλά εξαρτιόταν κυρίως από συστάσεις για την προσωπική ακεραιότητα και την επαγγελματική επάρκεια του υποψήφιου μέλους, καταβολή τελών εγγραφής (μεταξύ 2 και 12 νομισμάτων) και δωρεά χρημάτων στα παλαιά μέλη.

Για τα μέλη των συντεχνιών υπήρχαν πολλές υποχρεώσεις, όπως παρουσία σε δημόσιες εκδηλώσεις ή τις συνελεύσεις του σωματείου (EB 1.26), και απαγορεύσεις με αγορανομικό ή άλλο χαρακτήρα (λαθρεμπόριο, νοθείες, παραποιήσεις, παραχαράξεις) (EB 1.4-5, 1.9, 2.6-8). Αυστηροί κανόνες ίσχυαν σε σχέση με την παραμονή των ξένων εμπόρων στην Κωνσταντινούπολη. Οι περιορισμοί συνοδεύονταν από πρόστιμα και σωματικές ποινές (*χειροκοπία, κουρά* κ.ά.).

5. Η Ύστερη Βυζαντινή περίοδος

Φαίνεται ότι το σύστημα των βυζαντινών συντεχνιών στην Κωνσταντινούπολη άρχισε βαθμιαία να αποδιαρθρώνεται και να διαλύεται από τις αρχές του 13ου αιώνα και εξής. Η διαδικασία αυτή ήταν αποτέλεσμα της εμπορικής κυριαρχίας των Βενετών και Γενουατών εμπόρων, της εξασθένησης της κρατικής εξουσίας και της παρακμής συντεχνιών που αφορούσαν συγκεκριμένους τομείς όπως ήταν η μεταξουργία, ως συνέπεια του ανταγωνισμού που αναπτύχθηκε μεταξύ της πρωτεύουσας και των επαρχιακών πόλεων.

1. *Basilica* VI, 4, 13 = *Codex Iustinianus* I, 28, 4. «Πάντα τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει σωματεῖα καὶ οἱ πολῖται καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ δήμου πάντες τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως ὑποκείσθωσαν», βλ. *Basilica* - H.J. Scheltema and N. van der Wal, *Basilicorum libri* LX. Series A, vols. 1-8 [Scripta Universitatis Groninganae. Groningen: Wolters, 1:1955 - 8:1988.], καὶ *Codex Iustinianus*, ed. P. Krüger (Berlin, 1929) in *Corpus iuris civilis*, 2 vol. (Berlin, 1929; Dublin-Zürich, 1972).

2. Dagron, G., "The Urban Economy, Seventh-Twelfth Centuries", στο Laiou, A.E. (επιμ.), *The Economic History of Byzantium. From the Seventh through the Fifteenth Century* (Washington, D.C. 2002), σελ. 436.

3. Dagron, G., "The Urban Economy, Seventh-Twelfth Centuries", στο Laiou, A.E. (επιμ.), *The Economic History of Byzantium. From the Seventh through the Fifteenth Century* (Washington, D.C. 2002), σελ. 439-440.

4. *Το Επαρχικόν Βιβλίον Λέοντος Στ' του Σοφοῦ*, επιμ. Τ. Κόλιας – Μ. Χρόνη (Αθήνα, 2010), σελ. 153-162.

5. Οι προανδιοπράται εμπορεύονταν όλοι «ἐν ἐνὶ τόπῳ τοῦ Ἐμβόλου» (κεντρικός δρόμος με στοές) (EB 5.2), οι μεταξοπράται διέθεταν τα εμπορεύματά τους στο forum, δηλαδή την κεντρική πλατεία-αγορά της Πόλης (EB 6.13). Τα εργαστήρια των χρυσοχών ήταν εγκατεστημένα κατά μήκος της Μέσης (EB 11), και αυτά των μυρσιών μεταξύ του Ιερού Παλατίου και της Αγίας Σοφίας (EB 10.1). Τα εργαστήρια των κηρουλαρίων έπρεπε να απέχουν μεταξύ τους 30 οργιές, εκτός αυτών που ήταν στο προαύλιο της Αγίας Σοφίας (EB 11.1), και αυτά των σαπυνοπράτων 7 πήχεις και 12 πόδια (EB 12.3). Οι ιχθυοπράται είχαν τους πάγκους τους στις Μέγιστες Καμάρες (EB 17.1). Τα μαγκιπεία απαγορευόταν να καταλαμβάνουν το ισόγειο πολυώροφων οικοδομών, ώστε να περιορίζονται οι απώλειες από τις πυρκαγιές (EB 18.3).

6. Ειδικότερα ο μεταξοπράτης κέρδιζε μία ουγκία μεταξιού ανά νόμισμα (EB 6.9, 7.2, 8.8), ο εισαγωγέας λινών ένα κεράτιο ανά νόμισμα από τους οθωνιοπράτες (EB 9.6), οι σαλδαμάριοι δύο μιλιάρισια ανά νόμισμα (EB 13.5). Το κέρδος των μακελλαρίων

Συντεχνίες στην Κωνσταντινούπολη

υπολογιζόταν σε είδος και αποτελούνταν από τα εντόσθια, το κεφάλι και τα πόδια του ζώου (EB 15.2). Δύο μιλιαρίσια ανά νόμισμα (=1/6 ή 16,66%) ήταν το μεικτό κέρδος των αρτοποιειών, από το οποίο έπρεπε να αφαιρεθούν το ενοίκιο του κτηρίου, η αμοιβή της εργατικής δύναμης καθώς και τα έξοδα για αγορά καύσιμης ύλης, έτσι ώστε το καθαρό κέρδος ανερχόταν σε ένα κεράτιο ανά νόμισμα (4,2%) (EB 18.1).

Βιβλιογραφία :

	Λαίου Α. Ε. (ed.) , <i>The Economic History of Byzantium From the Seventh through the Fifteenth Century</i> , 3 vols, Washington DC 2002, Dumbarton Oaks Studies 39
	Οικονομίδης Ν. , "Πόλεις-Commercia στη Μικρά Ασία του 10ου αι.", Λαμπάκης Σ., <i>Η Βυζαντινή Μικρά Ασία (6ος-12ος αι.)</i> , ΕΙΕ/ΙΒΕ, Αθήνα 1998, Διεθνή Συμπόσια 6, 67-72
	Χριστοφιλοπούλου Α. , <i>Βυζαντινή Ιστορία 2.2</i> , Θεσσαλονίκη 1997
	Harvey A. , <i>Οικονομική ανάπτυξη στο Βυζάντιο 900-1200</i> , Αθήνα 1997
	Vryonis S. , "Byzantine ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ and the Guilds in the Eleventh Century", <i>Dumbarton Oaks Papers</i> , 17, 1963, 287-314
	Oikonomidès N. , "Un vaste atelier: artisans et marchands", Ducellier, A. – Balard, M. (eds), <i>Constantinople, 1054-1261. Tête de la chrétiente, proie des Latins, capitale grecque</i> , Paris 1996, 104-135
	Λέων Σοφός , <i>Το Επαρχικόν Βιβλίον</i> , Koder, J. (ed.), <i>Das Eparchenbuch Leons des Weisen</i> , Corpus Fontium Historiae Byzantinae 33, Wien 1991
	Maniatis G.C. , "The Guild System in Byzantium and Medieval Western Europe. A Comparative Analysis of Organizational Structures, Regulatory Mechanisms and Behavioral Patterns", <i>Byzantion</i> , 76, 2006, 463-570
	Λαΐου, Α.Ε. (ed.) , <i>Οικονομική ιστορία του Βυζαντίου από τον 7ο έως τον 15ο αιώνα</i> , 1-3, Αθήνα 2006
	<i>Το Επαρχικόν Βιβλίον Λέοντος Στ' του Σοφού</i> , Τ. Κόλιας – Μ. Χρόνη, (Εισαγωγή, Απόδοση στη νέα ελληνική, Σχολιασμός), Κανάκη, Κείμενα Βυζαντινής Γραμματείας, Αθήνα 2010

Δικτυογραφία :

	The Late Byzantine Urban Economy, 13th-15th centuries http://www.doaks.org/publications/doaks_online_publications/EconHist/EHB18.pdf
	The Urban Economy, Seventh–Twelfth Centuries http://www.doaks.org/publications/doaks_online_publications/EconHist/EHB17.pdf

Γλωσσάριο :

	ἐπαρχος της Πόλεως (Κωνσταντινουπόλεως), ο Το λειτούργημα αυτό προέρχεται από το πρωτοβυζαντινό αξίωμα του praefectus urbi, το οποίο εμφανίστηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 11 Δεκεμβρίου 359. Πρόκειται για αξίωμα με ιδιαίτερο κύρος. Στη δικαιοδοσία του επάρχου υπάγονταν οι διοικητικές, αστυνομικές και δικαστικές λειτουργίες που σχετιζόνταν με τη ζωή στην πρωτεύουσα. Τη διοικητική εξουσία του στην Πόλη την περιόριζε μόνο ο αυτοκράτορας.
	κεράτιον / καράτι, το

Συντεχνίες στην Κωνσταντινούπολη

(λατ. siliqua) Μονάδα βάρους στον μεσογειακό κόσμο η οποία βασιζόταν στον σπόρο του χαρουπιού (*Ceratonia siliqua*) και ζύγιζε 1/1728 της ρωμαϊκής λίτρας ή 0,189 γρ. Επειδή ο σόλιδος είχε βάρος 24 κεράτια, το κεράτι σημαίνει επίσης το 1/24 του καθαρού χρυσού, και ακόμη και σήμερα χρησιμοποιείται ως μονάδα καθαρότητας τους. (Grierson, MIET, 2007)

νόμισμα, το (βυζ.)

Όρος που δηλώνει κυρίως το χρυσό σόλιδο. Στα τέλη του 10ου αι. δημιουργήθηκαν δύο διαφορετικές υποδιαίρεσεις, το βαρύτερο ιστάμενο και το ελαφρύτερο τεταρτηρό. Από το 1092 και εξής χρησιμοποιήθηκε ο όρος υπέρπυρο για το βαρύτερο νόμισμα, ενώ το ελαφρύτερο σταμάτησε να εκδίδεται. (Grierson, MIET, 2007)

Πηγές

Λέων Σοφός, *Το Επαρχικόν Βιβλίον*, Koder, J. (επιμ.), *Das Eparchenbuch Leons des Weisen* (Corpus Fontium Historiae Byzantinae 33, Wien 1991).

Παραθέματα

Επικεφαλίδα και τίτλος του Επαρχικού Βιβλίου

Διατάξεις Λέοντος τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ εἰρηνικωτάτου βασιλέως Ῥωμαίων περὶ τῶν πολιτικῶν σωματείων, ὅπως ἕκαστον αὐτῶν ὀφείλει πολιτεύεσθαι τε καὶ διαπράττεσθαι, ἐκφωνηθεῖσαι ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Φιλοθέου πρωτοσπαθαρίου καὶ ἐπάρχου ἐν τῷ ἔτει τῷ ρσικ'

J. Koder, *Das Eparchenbuch Leons des Weisen* [Corpus Fontium Historiae Byzantinae. Series Vindobonensis 33. Vienna: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1991]: 72-142.